

*БОБКОВА Антоніна Григорівна
доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПрН України,
завідувач кафедри господарського права,
Донецький національний університет*

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У КОНТЕКСТІ ДОГОВОРУ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄС

Серед останніх юридично значимих документів в нашій країні, на який має бути тим чи іншим чином зорієнтовано розвиток законодавства України, є Угода про асоціацію з ЄС, підписання якої завершується найближчим часом. На думку фахівців, виконання такої угоди дає як певні вигоди, так і таїть чималі ризики, які необхідно мінімізувати в найближчі роки.

До таких ризиків можна віднести неконкурентоздатність продукції, робіт чи послуг (далі – товарів) українських суб'єктів господарювання через їх невідповідність екологічним та іншим вимогам щодо забезпечення життєдіяльності людини, які діють в країнах ЄС.

Вирішенню такої проблеми певною мірою сприятиме розвиток підприємництва, що безпосередньо пов'язане з забезпеченням екологічної безпеки, охороною довкілля, раціональним використанням природних ресурсів, яке на сьогодні між тим, може як слугувати покращенню екологічної ситуації в країні, так і підсилювати експертну складову нашої держави, що має значний природний та економічний потенціал.

В економіці більшості розвинених країн вже два десятиліття поспіль такі види діяльності розглядаються як екологічне підприємництво, яке ще отримало назву «зеленої» економіки. Окремі результати у цьому напрямку є і в Україні, зокрема, наша країна входить у трійку країн Європи за динамікою розвитку відновлюваних джерел енергії, і ця галузь з кожним днем нарощує темпи потужності. Частково розвиваються і інші види такого підприємництва, про що свідчать більшою мірою засоби масової інформації, реклама, ніж статистичні дані. При цьому на рівні держави екологічне підприємництво забезпечує підвищення конкурентоздатності нації в цілому шляхом покращення

середовища проживання, підвищення якості і збільшення тривалості життя населення.

Разом з тим в нашій країні екологічному підприємництву дотепер не приділяється належна увага ані в планах соціально-економічного розвитку, ані в законодавстві.

Наразі правова основа окремих видів чи аспектів екологічного підприємництва малою часткою представлена в законодавстві. Так, загальні положення щодо організації та здійснення екологічного підприємництва, як будь-якого виду господарювання, визначено Господарським кодексом України, законами України «Про інноваційну діяльність», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про інвестиційну діяльність», «Про енергозбереження», «Про нафту і газ», «Про теплопостачання», «Про електропостачання», «Про концесії», «Про трубопровідний транспорт», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» та іншими нормативно-правовими актами господарського законодавства, проте вони потребують конкретизації щодо цього підприємництва з урахуванням його особливостей.

До законів, окремі положення яких мають певне відношення до екологічного підприємництва, можна віднести і закони України: «Про відходи» «Про охорону навколишнього середовища» «Про аквакультуру», «Про екологічну експертизу», «Про поводження з радіоактивними відходами», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про альтернативні джерела енергії», «Про екологічний аудит», «Про державну підтримку сільського господарства України» та ін., але цілісного уявлення про правові засади розвитку такого підприємництва вони не дають.

Окремі питання, які можна віднести до екологічного підприємництва, урегульовано і підзаконними нормативно-правовими та іншими актами, серед яких представляє інтерес розпорядження Кабінету Міністрів України від № 396-р від 25 червня 2012 р., де схвалено листа Уряду України до Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку щодо підтримки Платформи

зеленої промисловості та участі у складі Консультативної ради Платформи зеленої промисловості і заяви про підтримку Платформи зеленої промисловості та інш. Водночас такі акти стосуються тільки окремих правових аспектів цього підприємництва.

Таким чином, можна констатувати, що у законодавстві представлено лише окремі питання правового режиму екологічного підприємництва, чого недостатньо для його повноцінного впровадження і розвитку.

У науковій літературі проблеми розвитку такого підприємництва, як правило, є предметом дослідження у економічній науці, в тому числі і на рівні дисертаційних досліджень, в яких неодноразово зверталась увага на проблеми відповідної нормативно-правової бази щодо організації та здійснення екологічного підприємництва.

Питаннями спеціального правового режиму природокористування чи господарювання займаються науковці в сфері екологічного, земельного права (Г.І. Балюк, І.Г. Булах, О.В. Донець, А.Й. Голованюк, В.М. Комарницький, М.В. Краснова, О.М. Ониськів, Ю.С. Петлюк та ін.), так і господарського права (О.М. Вінник, О.Р. Зельдіна, В.К. Мамутов, О.В. Шаповалова та ін.). Окремі аспекти правової організації екологічного підприємництва розглядалися автором цієї публікації, але розроблення спеціального правового режиму такого підприємництва залишається нереалізованим дотепер.

Вищенаведене вказує на актуальність дослідження в даному напрямку, метою якого є обґрунтування загальних засад спеціального правового режиму екологічного підприємництва в умовах виконання Угоди про асоціацію з ЄС.

Серед багатьох питань, які треба вирішити нашій державі в умовах виконання зазначеної угоди, чи не одним із основних є забезпечення доступу товарів національних товаровиробників до європейського ринку. При цьому для багатьох суб'єктів господарювання самостійно, без підтримки держави, зробити це в найближчі роки може бути неможливим. А тому з урахуванням браку матеріальних ресурсів держава має визначитись з пріоритетними напрямками своєї підтримки перш за все тих галузей економіки, які в короткий час можуть задовольнити попит європейського споживача.

Такою галуззю і може стати екологічне підприємництво, оскільки за оцінками ряду спеціалістів сьогодні в розвинених країнах обсяги виробництва природоохоронної продукції і технологій досягають 2 трлн. руб. в рік, а темп росту складає 7 відсотків. Внесок екологічного підприємництва в ВВП країн «Великої Вісімки» оцінюється на рівні від 10 до 24 відсотків. Щорічний обсяг продаж природоохоронної продукції в США складає приблизно 37 млрд. дол., Японії - 30 млрд. дол., Німеччині - 20 млрд. дол., Франції - 10 млрд. дол. Ринок екологічних товарів і послуг в країнах Східної Європи, включаючи СНД, оцінюється на рівні 20 млрд. дол. Одним з європейських лідерів у сфері розвитку новітніх зелених технологій та торгівлі екологічною продукцією з часткою в 16% на світовому ринку є Німеччина¹.

Базовою умовою розвитку цього підприємництва є розроблення для нього спеціального правового режиму, запровадження якого повинно сприяти залученню якомога більшого числа суб'єктів господарювання до його здійснення та допомогти їм в освоєнні європейського ринку. Спеціальний режим господарювання в окремих галузях може встановлюватись законом у разі необхідності стабілізації або прискореного розвитку таких галузей економіки за поданням Кабінету Міністрів України.

Введення спеціального правового режиму для екологічного підприємництва означає: визначення конкретних цілей держави від його запровадження; прийняття та застосування спеціального законодавства, яке має пріоритет відносно загального законодавства; використання різних правових засобів (встановлення обмежень, надання різного роду заохочень, застосування у сукупності обмежень і заохочень); забезпечення правом балансу публічних і приватних інтересів.

Конкретними цілями держави в зазначених відносинах є, по-перше, вирішення екологічних та соціально-економічних проблем, що пов'язані із забезпеченням раціонального використання природних ресурсів та

¹ Research and Innovation for Germany. High-Tech Strategy. Results and Outlook. Federal Ministry of Education and Research. 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.e-fi.de

збереженням екологічно безпечного довкілля, в тому числі із забезпеченням екологічно чистими продуктами харчування; по-друге, організація виробництва товарів, що будуть допущені до європейського ринку.

Основу спеціального законодавства про екологічне підприємництво може складати, по-перше, закон України «Про екологічне підприємництво» як спеціальний акт і щодо екологічних законів, і щодо законів, які регулюють господарські відносини, за межами регулювання якого будуть застосовуватись загальні норми; по-друге – внесення відповідних змін та доповнень, як до законів екологічного, так і господарського законодавства.

Серед правових засобів, які доцільно використовувати при введенні зазначеного спеціального режиму можна назвати встановлення обмежень у поєднанні з наданням різних засобів підтримки, зокрема, щодо оподаткування, кредитування, субсидювання, сертифікації, ціноутворення, інформування і іншого, застосування яких буде сприяти залученню суб'єктами господарювання трудових, матеріальних та фінансових ресурсів до здійснення екологічного підприємництва.

Прояв такої риси спеціального режиму цього підприємництва як забезпечення правом балансу публічних і приватних інтересів в цій галузі економіки полягатиме у поєднанні інтересів держави щодо виконання свого обов'язку перед суспільством зі створення безпечних умов життєдіяльності та суб'єктів господарювання щодо отримання прибутку, зокрема, в рамках державно-приватного партнерства та інших форм екологічного партнерства між державою та суб'єктами господарювання.

До першочергових питань, що мають бути вирішені при розробленні спеціального правового режиму екологічного підприємництва, необхідно віднести: визначення екологічного підприємництва та його видів, особливості правового статусу суб'єктів такого підприємництва, економіко-правовий механізм його здійснення (фінансування, оподаткування, кредитування, субсидювання, ціноутворення, державне замовлення тощо), закріплення

засобів та форм державного та місцевого регулювання цього підприємництва, відповідальність і ін.

Запровадження спеціального правового режиму щодо екологічного підприємництва за підтримки держави за умови належного керівництва цією сферою економіки буде сприяти просуванню вітчизняних товарів на європейський ринок, зменшенню залежності нашої країни від імпорту, підвищенню рівня екологічної безпеки та раціонального природокористування.